

YURT DIŞINDA TÜRKLER GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN

DERLEYEN
YAKUP ÇOŞTU

TRANSNATIONAL PRESS LONDON

Yurt Dışında Türkler

Göçmenlik, Etnisite ve Din

Derleyen:

Yakup Çoştu

TRANSNATIONAL PRESS LONDON
2020

Türkçe Kitap: 11

Yurt Dışında Türkler: Göçmenlik, Etnisite ve Din

Derleyen Yakup Çoştu

Copyright © 2020 Transnational Press London

All rights reserved. This book or any portion thereof may not be reproduced or used in any manner whatsoever without the express written permission of the publisher except for the use of brief quotations in a book review or scholarly journal.

First Published in 2020 by TRANSNATIONAL PRESS
LONDON in the United Kingdom, 12 Ridgeway Gardens,
London, N6 5XR, UK.
www.tplondon.com

Transnational Press London® and the logo and its affiliated
brands are registered trademarks.

Requests for permission to reproduce material from this work
should be sent to: sales@tplondon.com

Paperback
ISBN: 978-1-912997-62-6

Digital
ISBN: 978-1-912997-98-5

Cover Design: Nihal Yazgan
Cover Image: Photo by Jim Pave
<https://unsplash.com/photos/d5Nk3q23ky4>

www.tplondon.com

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR.....	1
ÖNSÖZ.....	5
BÖLÜM 1	7
ALMANYA'DA TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN	
Erkan Perşembe	
BÖLÜM 2.....	31
FRANSA'DA TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN	
Fazlı Arabacı	
BÖLÜM 3	51
HOLLANDA'DA TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN	
İlkay Şahin	
BÖLÜM 4.....	101
AVUSTURYA'DA TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN	
Ahmet Çekin	
BÖLÜM 5	125
BELÇİKA'DA TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN	
Müşerref Yardım	
BÖLÜM 6.....	151
DANİMARKA'DA TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN	
Nebile Özmen	
BÖLÜM 7	179
İSVEÇ'TE TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN	
Arif Korkmaz	

BÖLÜM 8 209

NORVEÇ'TE TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN

Recep Önal

BÖLÜM 9 249

İNGİLTERE'DE TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN

Yakup Çoştu

BÖLÜM 10 279

AMERİKA'DA TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN

Mustafa Bakırcı

BÖLÜM 8

NORVEÇ'TE TÜRKLER: GÖÇMENLİK, ETNİSİTE VE DİN

Recep Önal

Giriş

Küreselleşen dünyanın adeta küçük bir köy haline gelmesi çeşitli din, mezhep, inanç, kültür ve medeniyetlerin bir araya gelmesine, sosyal hayatta bir arada yaşamasına ve bu doğrultuda çeşitli boyutlarda birbirleriyle karşılıklı etkileşimine neden olmuştur. Diğer taraftan son yüzyıllarda iletişim ve ulaşım imkânlarının artması ile ülkeler arasındaki geçişler kolaylaşmış ve göçler çoğalmıştır. Tüm bu gelişmelere paralel olarak farklı din, inanç, ideoloji ve kültür mensupları, sınır ve bariyerleri aşarak bir arada yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle içinde yaşadığımız 21. yüzyıl, farklı din, inanç, ideoloji ve kültürlerin birlikte bir arada, iç içe yaşadığı, karşılıklı etkileşimlerin kaçınılmaz olduğu, bu anlamda insanlık tarihinin en renkli, en yoğun ve en karmaşık dönemlerinden birini oluşturmuştur. Aynı zamanda bu yüzyıl Doğu'dan Batı'ya bir diğer ifadeyle İslam dünyasından çeşitli Batı ülkelerine siyasî, sosyal, kültürel, eğitim, ekonomik ve dinî sebeplerle işçi, iltica ve mülteci statüsü altında yoğun dış göçlerin yaşandığı geçişken bir dönem olmuştur. Türkiye'den Batı'ya olan ilk göç hareketi ise 1950'lerin sonlarından itibaren işçi statüsüyle Almanya'ya gerçekleşmiştir (Pew Araştırma Merkezi, 2009). Daha sonra bunu Hollanda, Fransa, Avusturya, Belçika, İngiltere, İsviçre, Danimarka ve İsveç gibi diğer Avrupa ülkeleri takip etmiştir. Bu göçlerin son ayağını ise İskandinavya ülkesi olarak bilinen Norveç oluşturmuştur (Manco, 2007).

Norveç'in göçmenler tarafından tercih edilmesinde en önemli unsur, temel insan hakları ve hürriyeti açısından, Batı'nın en önde gelen ülkesi olarak bilinmesi ve bu anlamda demokrasi, özgürlük ve hoşgörü ortamı ile hayat standartlarının en iyi ve en üst düzeyde olduğunun kabul edilmesidir. Bu özellikleri sebebiyle farklı ülkelere dinî, dili, kökeni, kültürü farklı olan pek çok göçmen Norveç'e yerleşmiştir. Bu göçmenlerin çoğunluğunu, Pakistan, Somali, Irak, İran, Bosna, Kosova, Afganistan ve Fas gibi ülkelere gelen Müslüman göçmen işçiler ve mülteciler temsil etmektedir. Bu göçmen gruplardan birini de Türkiye'den göç eden Türkler oluşturmaktadır. 1960'ların sonlarında Norveç'e göç eden Türkler, ibadet ve din eğitimi ihtiyaçlarını karşılamak ve dinî ve millî değerlerini korumak için çeşitli organizasyonlar tesis etmişlerdir.

Bu çalışmada, Norveç'te yerleşik Türklerin kültürel ve sosyo-ekonomik konumları; dil, kültür ve yaşayış açısından ev sahibi topluma yabancı kalma nedeniyle karşılaştıkları çeşitli problemler ile Türklere ait dini ve sosyo-kültürel organizasyonlar, mekânlar ve hizmet alanları deskriptif ve mukayeseli bir yöntemle ele alınacaktır.*

Norveç'teki Türk Toplumu

Günümüzde insan hakları ve hürriyeti açısından önde gelen bir Avrupa ülkesi olarak kabul edilen Norveç, ekonomik şartlar ve hayat standartları bakımından da dünyanın en zengin, en güçlü ve en gelişmiş ülkelerinden biri olarak görülmektedir. Bu özellikleri sebebiyle, dünyanın değişik yerlerindeki insanların yerleşmeyi tercih ettikleri ülkelerin en başında gelmektedir (Oecdilibrary, 2013).

Başta Türkiye olmak üzere diğer İslam ülkelerinden Norveç'e yerleşen göçmenler, 1960'ların sonlarından itibaren iş aramak ya da siyasî olaylar gibi farklı nedenlerle işçi, sığınmacı ve mülteci statüsüyle göç etmeye başlamışlardır. Yakın tarih içerisinde Norveç'e olan bu göçler üç aşamada gerçekleşmiştir.

Göçün ilk aşaması, çalışma amaçlı işçi statüsüyle 1960'lı yılların sonunda başlamış, 1974'e kadar hızla devam etmiştir. İlk göçmenlerin çoğunluğunu eş ve çocuklarını yanlarında getirmeyen erkekler oluşturmuştur. Temel amaçları bir miktar para biriktirip tekrar kendi ülkelerine geri dönmek olduğu için Norveç'e ve diğer Avrupa ülkelerine kısa süreliğine gelmişlerdir. Bu nedenle göç ettikleri ülkelerde kalıcı olmayı hiç düşünmemişlerdir (Jacobsen, 2002; Nielsen, 2004). Dolayısıyla Müslüman göçmenlerin birçoğu gittikleri ülkelerde ilk etapta misafir işçi olarak kabul edilmiş ve bu durumun geçici olduğu düşünülmüştür. Ancak ilerleyen süreçte bu tahminler boşa çıkmıştır.

1970'li yıllardan sonra göçmenlerin sayısının gittikçe önemli artış göstermesi, 1974'lerde de Avrupa'da ekonomik krizin yaşanması nedeniyle Norveç hükümeti 1 Şubat 1975'te iş için ülkeye gelen yabancıların girişini (işçi alımını) durdurmuştur. Bunun yerine aynı yıl çıkarttıkları Aile Bileşimi Kanunu ile yabancılara sadece aile bireylerini yanına getirme şartıyla ülkeye girişlerine izin vermiştir (Jacobsen, 2002; Opsal, 2005; Øvind-Libæk, 2003). Dolayısıyla Norveç'e olan göçler, bu yasakla her ne kadar kesintiye uğramış gibi görünse de Aile Birleşimi Kanunu'ndan yararlanılarak işçilerin kendi ülkelerinde bıraktıkları eş ve çocuklarını yanlarına almaya başlamalarıyla devam etmiştir. Bu aşamada işçi statüsüyle gelenlerin çoğunluğunu Türkler ve Pakistanlı göçmenler oluşturmuştur (Daugstad-Ostby, 2009; Vogt, 1995; Jacobsen-Leirvik, 2012). Ailelerin gelmesiyle

* Bu çalışma, *Avrupa'da İslam ve Müslüman Azınlıklar* adlı eserden istifade edilerek hazırlanmıştır.

sadece iş için gelinen ülkede geçici kalma fikri yerini uzun müddet kalmaya ve daha sonra çocukların büyüüp Norveç'e intibak edip tabi hale gelmesiyle kalıcı olmaya bırakmıştır. Diğer bir deyişle işçi göçmenler eşleri ve çocuklarını yanlarına alıp uzun bir süre sonra etrafındaki sosyal hayat tabi hale gelip anavatanında da aynı sosyal yaşamı bulamama sebebiyle kendilerini burada devamlı kalmak zorunda hissetmişlerdir. Böylece başta Türkler olmak üzere diğer göçmenler ana vatanındaki şartların düzelmesi umidini beklerken bir bakıma göç ettikleri ülkede yerleşik hale gelmişlerdir (Vogt, 2008; Stensvold, 2005; Opsal, 2005; Christensen, 2010).

Göçmenlerin zihnindeki bu fikri dönüşüm, ibadetlerini yerine getirebilecekleri, kendi çocuklarına din eğitimi verebilecekleri mekânların oluşturulması, helal et ve gıdaların temin edilmesi gibi çeşitli ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Müslüman göçmenler bu ihtiyaçlarını karşılamak için kendi aralarında organize olarak dernek, cami, mescit, Kur'an Kursu, helal gıda satan alış-veriş merkezleri gibi kendi müesseselerini oluşturmaya başlamışlardır. Müslümanların bu girişimleri neticesinde Norveç'te İslam dinî kurumsallaşma sürecine girmiştir (Nielsen, 2004; Asheim, 2007).

Norveç'e olan ikinci göç dalgası ise, 1980 ile 1993 yılları arasında mülteci ve sığınmacı statüsüyle gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki mültecilerin çoğunluğunu İran, Irak, Afganistan, Somali, Etiyopya, Bosna-Hersek ve sayıları az da olsa Türkiye kökenli Müslümanlar temsil etmiştir (Daugstad-Ostby 2009). İltica yoluyla Norveç'e yapılan ilk göç 1980'lerde başlamıştır. 1990'lı yıllarda ise Müslüman mültecilerin sayısında büyük bir artış olmuştur.

Norveç'e son göç dalgası ise çoğunluğunu Kosova ve Irak kökenli mülteci ve sığınmacıların oluşturduğu 1999-2004 yılları arasında gerçekleşmiştir (Kværne-Vogt, 2002; Vogt, 1995; Leirvik, 2014; Repstad, 2010). Yapılan bir araştırmaya göre sadece 1999 yılında Müslüman ülkelerden gelen göçmenlerin sayısı 10.000'i geçmiştir. Bu göçmenlerin çoğunluğu bugün itibariyle Norveç vatandaşlığını kazanmış ve Norveç toplumunun ayrılmaz bir parçası haline gelerek Müslüman azınlık grubunu oluşturmuştur. Söz konusu bu sosyo-demografik yapı da Müslüman göçmenler, etnik, dil, kültür, eğitim, mezhep ve siyasi anlayış olarak oldukça farklılık gösteren sosyo-antropo-teo-politik bir tablo ortaya çıkarmıştır (Daugstad-Ostby, 2009).

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre başta Türkler olmak üzere diğer göçmenlerin Norveç'e olan göç hikâyeleri, 1960'larda işçi olarak başlamış, 1975'ten sonra aile birleşimi, 1980 ve 2000'lerde de mülteci ve sığınmacı olarak devam etmiştir. Bu da bizlere Müslümanların Norveç'e 1970-2000 yılları arasında işçi, aile birleşimi ve iltica yolu olmak üzere üç aşamada göç

ettiğini ve ülkeye yerleştiğini göstermektedir.

Norveç'teki Müslümanların tam sayısının ne kadar olduğu tam olarak bilinmemektedir. Resmî istatistik verilerine göre 1980 yılında Müslüman göçmenlerin sayısı sadece 1006 olarak kaydedilmiştir. Bu sayı 1990'da 19.000'e, 2000 yılında 62.000'e, 2003'te 76.000'e ulaşmıştır. 2006 yılında 72023'e, 2009'da 92744'e, 2011'de de 109735'e yükselmiştir. 2012'de 112236 olan Müslüman göçmenlerin sayısı 2013'te 120882 olarak kaydedilmiştir (Norveç İstatistik Kurumu, 2014).

Bunların 52688'i Oslo'da, 13827'si de Akersus'ta yaşamaktadır. Bu da bizlere Müslüman nüfusun yaklaşık % 56'sının bu iki bölgede yaşadığını göstermektedir. Ayrıca toplam nüfusu 634463 olan başkent Oslo'daki Müslümanların sayısına bakıldığında Oslo nüfusunun % 8,3'ünü Müslümanların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ancak kayıt dışı olan veya herhangi bir İslamî organizasyona üye olmayan Müslümanlar da bu hesaba ilave edilirse muhtemelen bu oran % 10'u bulacaktır. Müslüman göçmenlerin çoğunlukta bulunduğu diğer şehirler arasında ise Drammen, Moss, Stavanger, Kristiansand, Trondheim ve Bergen gibi yerler gelmektedir.

Türkiye'den Norveç'e gelen Türklerin sayısı 1980'de 2384, 1990'da 6155, 2000'de 10481 ve 2008'de 15003 olarak kaydedilmiştir (Daugstad-Østby, 2009). 2013 verilerine göre ise Türklerin sayısı 20543 olarak tespit edilmiştir (Norveç İstatistik Kurumu, 2014).

He ne kadar bu sayısal verileri burada zikretmiş olsak da Norveç'te yaşayan Müslümanların toplam nüfusu hakkında kesin bir rakam vermek oldukça güçtür. Zira resmî kaynaklarda geçen sayısal veriler, sadece İslamî organizasyonlara üye olanlar göz önüne alınarak hesaplanmıştır. Bu nedenle naklettiğimiz rakamlar, Norveç'te yaşayan Müslüman toplumun tamamını değil, sadece İslamî organizasyonlara kayıtlı olanları ifade etmektedir. Çünkü ülke içinde Müslüman olup da bu organizasyonlara üye olmayanların sayısı azımsanmayacak derece çoktur. Ancak bunlar kayıt dışı kaldıkları için yukarıda zikredilen hesaplamalara dahil edilmemiştir. Bu duruma dikkat çeken bazı araştırmacılar kayıt dışı olanların hesaba katıldığında gerçek sayısının bundan çok daha fazla olacağını söylemişlerdir. Örneğin konuya ilişkin yapılan bazı araştırmalarda 1980 yılında İslam derneklerine kayıtlı Müslüman sayısının 1000 olduğu, ancak kayıt dışı olanlar veya herhangi bir İslam derneğine üye olmayanlarla birlikte bu sayının 10.000'i geçtiği ifade edilmiştir. Yine aynı araştırmaya göre 1990'da sayıları 36.000'e ulaşan Müslümanların sadece 19.000'i derneklere kayıt yaptırmıştır (Jacobsen-Leirvik, 2012). Başka bir araştırmada 2003 yılında Müslümanların toplam sayısının 110.000'i geçtiği, ancak bunlardan sadece 76.000'inin bir derneğe kayıt yaptırdığı; 2004'te ise

Müslüman sayısının 120.000'e ulaştığı, ancak kayıt yaptıranların 78.000 olduğu ifade edilmiştir (Vogt, 2005). Bir diğer araştırmada da 2008 yılına kadar derneklere kayıtlı Müslüman sayısının 84.000'e ulaştığı, ancak üye olmayanlar göz önüne alındığında bu sayının 150.000'i geçtiği belirtilmiştir (Daugstad-Ostby, 2009; Larson, 2009; Vogt, 2005). 2013 yılında Norveç Nüfus Müdürlüğü tarafından Müslümanların ülke içindeki toplam sayısı 120.882 olarak tespit edilmiştir (Norveç İstatistik Kurumu, 2014). Ancak bu sayı, sadece İslam organizasyonlarına kayıtlı olanlar göz önüne alınarak hesaplanmış, üye olmayıp kayıt dışı kalan Müslümanlar bu sayıya dahil edilmemiştir. Bu nedenle bazı araştırmacılar kayıt dışı olanların da bu hesaba katıldığında bu sayının 220.000'e ulaşacağını ifade etmişlerdir.¹ Bu varsayımına göre Müslümanların yaklaşık % 55'inin bir dinî organizasyona kayıt yaptırdığı, geriye kalan % 45'inin ise herhangi bir organizasyona kayıt yaptırmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Norveç'te yaşayan dinsel toplulukların sayısı tespit edilirken geldikleri ülkelere ve etnik kökenlerine de bakılmaktadır. Söz gelimi Türkiye, İran, Irak, Suriye, Pakistan gibi Müslüman olan ülkelere Norveç'e yerleşen göçmenlerin tamamı Müslüman kabul edilmiş, buradan hareketle Müslüman nüfus hakkında çeşitli tahminlerde bulunulmuştur. Bu tür tahmini rakamlar da dinî toplulukların gerçek sayısını yansıtmamaktadır. Çünkü yukarıda zikredilen Müslüman ülkelere Norveç'e yerleşenler arasında Müslüman olmayan kimseler de vardır. Örneğin İran kökenli göçmenlerin arasında Mecusiler ve ateistler (dinsizler) de vardır (Vogt, 2005). Aynı şekilde Suriye ve Iraklılar arasında da Süryanî olanlar vardır. Nitekim bununla ilgili olarak 2005 yılında bir anket çalışması yapılmıştır. Ankete katılan İran kökenli göçmenlerin % 30'u İslam dışında başka bir dine inandığını, % 50'si de laik olduklarını, bu nedenle İran'daki dinî rejimden (İran İslam Cumhuriyeti) kaçarak Norveç'e yerleştiklerini ifade etmiştir (Daugstad- Østby, 2009). İşte bu nedenle Müslüman nüfusu hakkında verilen bu sayısal veriler tahmine dayandığı için kesin sonuçları yansıtmamaktadır. Dolayısıyla Müslüman toplumun nüfus oranı tespit edilirken birbirinden farklı hesaplama yöntemleri kullanıldığı için kaynaklarda verilen sayısal veriler birbirinden oldukça farklı olmuştur. Müslüman nüfusa ilişkin kesin bir rakam vermemiz mümkün olmamakla birlikte, İslam organizasyonlarına kayıtlı olanlardan hareketle 1960'lı yıllardan günümüze kadar Norveç'teki Müslüman nüfusun hızlı bir

¹ Norveç'in önde gelen araştırmacılarından Prof. Dr. Oddbjørn Leirvik, 2014 verilerinden hareketle Norveç'teki Müslüman cemaatlerin kayıtlı üye sayısının 132000 civarında olduğunu ve bu sayının Norveç nüfusunun % 2,5'lik bir kısmına denk geldiğini belirtir. Ayrıca kayıt dışı kalan Müslümanların da hesaba dahil edildiğinde bu sayının 240.000'e (toplam nüfusun yaklaşık % 4,5'ine tekabül eder) ulaştığına dikkat çeker. Norveç'te İslam ile ilgili güncel istatistikî bilgiler ve Müslümanlar hakkında yapılmış çalışmalar için Oddbjørn Leirvik tarafından "İslam i Norge" başlığıyla bir web sitesi (bk. <http://folk.uio.no/leirvik/tekster/IslamiNorge.html>) hazırlanmıştır. Bu sitede aynı zamanda İslam ve Müslümanlar hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler de verilmektedir.

artış gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim 1980 yılında üye sayısı 1000 olan Müslümanlar, 2013 itibarıyla 120.000'i aşmıştır. İşte bu hızlı artış nedeniyle İslam, Norveç'te en hızlı büyüyen din, Müslümanlar da Hıristiyanlardan sonra en büyük dinsel topluluk olarak kabul edilmiştir.

1960'lardan itibaren Norveç'e işçi ve mülteci statüsüyle gelen Müslümanlar arasında etnik köken, dil, kültür, mezhep ve politik görüşler bakımından birbirinden farklı birçok grup vardır. Bu nedenle Norveç toplumunda Müslümanların birleşimi oldukça heterojen bir yapıya sahip olmuştur. Bunlar arasında Norveç'e iş için gelen ilk Müslüman etnik grup Pakistan kökenli göçmenlerdir. Aynı zamanda yabancı göçmenler arasında da en büyük ve en tanınmış olan grubu temsil etmektedir (Vogt, 2005; Christensen, 2010; Jacobsen-Leirvik, 2012). Diğer iki büyük Müslüman etnik grup ise Türkler ve Faslılar (Marakolar)dir (Opsal, 2005). Bunların dışında kalan diğer Müslüman gruplar ise Eski Yugoslavya (Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Karadağ), Arnavutluk, İran, Irak, Bosna ve Somali kökenli göçmenler tarafından temsil edilmektedir (Vogt, 2005).

Kısa zamanda Norveç'te Müslüman göçmen nüfus oranının artış göstermesi, özellikle 1990 ve 2004 yılları arasında iltica yoluyla çok sayıda mültecinin ülkeye sığınması iş, eğitim ve konut sorunu gibi birtakım sosyal, kültürel ve ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte taraftan Müslümanların ekonomik durumlarını iyileştirip kendi organizasyonlarını ve iş yerlerini kurmaları, siyasette, eğitimde ve ekonomide söz sahibi olmaya başlamaları, misafir işçi konumundan kalıcı hale gelerek Norveç'in ayrılmaz bir parçası olmaları, Norveç toplumu tarafından endişe ve korku ile karşılanmıştır. Nitekim kamuoyunda, medyada ve siyasette kültürel ve dinî açıdan çeşitli çatışmalar yaşanmıştır. İlk aşamada bu tartışmalar, "göç, göçmenler, yabancılar, azınlıklar ve entegrasyon" gibi konular üzerinde yürütülmüş ve tüm bu hususlar bir sorun olarak ele alınıp, kamuoyuna Norveç toplumunu tehdit eden bir unsur olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Daha sonra tartışmaların boyutu yön değiştirmiş, bu kez tartışmalar Müslüman toplum üzerine yoğunlaşmıştır. Bu sefer yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı, daha çok Müslümanlara karşı olacak şekilde yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte yürütülen tartışmalarda Müslümanlar ön plana çıkartılarak Müslüman kimliği ve kültürü tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalarda da çoğu zaman İslam ve Müslümanlar hakkında olumsuz bir tutum sergilenmiştir. Müslümanlara yönelik bu durum, ilerleyen zaman içinde özellikle 11 Eylül 2001 saldırısından sonra ırkçı ve dışlayıcı İslam karşıtı söylemlere dönüşerek yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda İslamofobi ve Anti-İslamizm söylemleri sık sık gündeme getirilerek, Müslümanlara karşı olumsuz bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunda kısa zamanda ülkeye yerleşen ve vatandaşlık alan Müslümanların, Norveçlilerin istediği tarzda asimile

olmayıp kendi dinî ve millî değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları, önemli rol oynamıştır. Diğer taraftan 2006 yılında yaşanan karikatür krizi ve 22 Temmuz 2011'de gerçekleşen Breivik terör saldırısı, İslam ve Müslümanlara ilişkin yürütülen bu tartışmaların gündemde kalmasına ve günümüze kadar devam etmesine neden olmuştur. Ayrıca toplum tarafından, İslam ve Müslümanların ülke güvenliğini ve Norveç kültürünü tehdit eden bir unsur olarak görülmesine ilişkin bir algının oluşmasında da önemli rol oynamıştır (Bkz. Önal, 2016a).

Müslümanların aleyhine oluşturulan bu algı operasyonunda en önemli etkin rolü, hiç şüphesiz medya üstlenmiştir. İlk etapta göçmen ve yabancı düşmanlığı şeklinde yapılan haberler, daha sonra Müslümanların kimliğini, değerlerini ve sosyal yaşantılarını hedef almış, bu çerçevede haberlerde İslam'ı ve Müslümanları rencide edici ve aşağılayıcı ifadelere yer verilmiştir. Bu suretle Müslümanlara karşı Norveç toplumunun ön yargılı olmasına ve İslam'dan endişe duymalarına ön ayak olarak zihinlerde olumsuz İslam ve Müslüman imajı oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Norveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları en önemli problemlerin başında medyada İslamofobi ve Anti-İslamizm çatısı altında yürütülen İslam karşıtı söylemlerin geldiğini söyleyebiliriz (Bkz. Önal, 2018).

Bunun dışında, Norveç'teki Müslüman göçmenler siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik, dinî ve ahlakî bakımından da birçok sorunlar yaşamaktadırlar. Bunlar arasında aile içi huzursuzluk ve boşanma, Müslüman gençlerin Norveç kültürüne uyum sağlayamaması ve bunun sonucunda yaşanan kimlik bunalımı, temel eğitim ve din eğitimi yer almaktadır. Ayrıca sağlık hizmetleri ve sosyal güvence imkânlarından yararlanma ile çalışma ve sosyal hayattaki bazı ırkçı ve ayrımcı keyfi uygulamalardan kaynaklanan güçlükler ve aşırı sağ partililerin yürüttükleri ırkçı ve ayrımcı politikalar da bu sorunlar arasında zikredilebilir.

Bu açıdan bakıldığında Norveç toplumunda Müslümanların karşılaştıkları problemler diğer Avrupa ülkelerinde karşılaşılan sorunlardan pek farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak yine de Müslümanlar diğer Batı ülkelerine göre kendi inançlarının gereğini yerine getirme, sosyo-kültürel ve ekonomik imkânlardan yararlanma bakımından daha iyi konumdadırlar. Bunda Norveç'in 13 Haziran 1969 yılında İslam dinini resmen tanıması ve 1997'de mecburi hale getirilen ve her öğrenciye müşterek "Hıristiyanlık, Din ve Yaşam Görüşü" dersleri çerçevesinde ilk, orta, lise ve yüksek okulların din ve ahlak dersi müfredatında İslam'a yer vermesi önemli rol oynamıştır. Ayrıca çıkarılan kanun gereği, her yurttaşın "Kilise Vergisi" adı altında toplanan vergilerden başta İslamî kuruluşlar olmak üzere, resmî kurumlara kaydını yaptırmış diğer bütün din ve inanç topluluklarına da pay verilmek üzere üye başına yıllık ödenek ayrılmış, böylece tüm dinî kuruluşlara devlet yardımı sağlanarak bu kuruluşlar maddî açıdan

desteklenmiştir (Kværne-Vogt, 2002; Leirvik, 2005; Biçer-Dalkılıç, 2014). Bu bakımdan Norveç'te İslam dini devlet düzeyinde resmen tanınarak Müslümanlar muhatap alınmış, kanunların tüm dinlere verdiği özgürlükler çerçevesinde, diğer din mensuplarında olduğu gibi, kendilerine dinlerini özgürce yaşayabilecekleri ortam sağlanmıştır.

Norveç'te karşılaşılan bir diğer problem de her geçen gün Müslüman nüfusun artması sonucu daha fazla dinî mekânlara ihtiyaç duyulmasıdır. Bu ihtiyacın karşılanması için günümüzde Norveç'in değişik bölgelerinde cami ve mescit yapımları devam etmektedir. Ancak burada yaşayan Müslüman azınlık gruplar kendi içinde hem dil ve köken hem de siyasi ve mezhebi görüş farklılıklarından dolayı çeşitli gruplara ve cemaatlara ayrılmışlardır (Leirvik, 2003). Bu çeşitlilik ya da gruplaşmalar, cami ve kültür merkezlerinin farklı türde tasarlanmış mimarisinde açıkça görülmektedir. Çünkü bu ayrışmalar veya gruplaşmalar inşa edilen camileri etkilemiş, her bir gruba ait birbirinden farklı birçok caminin inşa edilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle Norveç'teki camiler büyük ölçüde Türkiye, Pakistan, Fas, İran ve Irak gibi etnik ve ulusal odaklı oluşturulmakta ve belli bir kimliği ifade etmiştir. Ayrıca cami inşasında Sünnî ve Şîî gibi mezhepsel farklılıklar da etkisini göstermiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak camiye üyelik de daha çok dil ve köken (ulus) geçmişine, siyasi ve dinî yaklaşımlara bağlı olmuştur (Døvink, 2012).

2009'da yapılan bir araştırmada Norveç genelinde hizmet veren camilerin sayısı 125 olarak tespit edilmiştir. Bunların 45 tanesi Oslo ve Akershus'dadır. Geriye kalan 80 caminin 10'u Rogaland/Stavanger, 12'si Øsfold/Moss, 4'ü Vest-Agder/Kristiansand, 15'i Buskerud/Drammen, 7'si Aust-Agder-Hordaland/Bergen, 7'si Vestfold/Tønsberg, 5'i Sør-Nord-Trøndelag, 3'ü Troms, 2'si Hedmark, 6'sı Telemark, 3'ü Oppland, 5'i Hordaland, 2'si Sogn-Fjordana, 2'si Møre-Romsdal, Nordland, 3'ü Troms, 1'i Finnmark gibi şehirlere yerleşmiştir (Vogt, 2005; Kværne-Vogt, 2002; Døvink, 2012). Bugün itibariyle sadece Oslo ve çevresinde 60'tan fazla cami ve mescit olduğu bilinmektedir. Ülke genelinde ise bu sayı 150'ye yaklaşmıştır. Bu bakımdan Norveç, Müslümanların sayısı bakımından İsveç, Danimarka, Finlandiya gibi diğer İskandinav ülkelerinden daha az olsa da cami ve mescit sayısı bakımından bu ülkelerle kıyaslandığında birinci sırayı almıştır (Leirvik, 2014).

Norveç'te ilk cami 1974 yılında Pakistan kökenli Müslümanlar tarafından "Islamic Cultural Center/İslam Kültür Merkezi (ICC)" adıyla kurulmuştur (Vogt, 2002; Libæk-Stenersen, 2003). Fakat daha sonra bu caminin üyeleri bölünmüş ve her bir grup kendilerine ait yeni camiler inşa etmiştir. 1987'de Pakistanlılar tarafından "Minhaj-ül-Kur'an" camisi kurulmuştur. 1995 yılında Oslo'da kurulan "World Islamic Mission/Dünya İslam Misyonu (WIM)" camisi de İslam Kültür Merkezi'nden ayrılan yine

Pakistan kökenli Barelwis cemaati tarafından kurulmuştur (Libæk-Stenersen, 2003; Stensvold, 2004; Roald, 2004). Bunun dışında Pakistan kökenli Ahmedilerin de kendilerine ait camileri vardır. İlk camileri "İslams Ahmadiyye Noor Mosque" adıyla Oslo'da 1 Ağustos 1980'de açılmıştır. Oslo'da bulunan bir diğer camileri de "Baitun Nasr Mosque" camisidir. Caminin temeli 1994'te atılmış, 30 Eylül 2011 yılında hizmete girmiştir (Jacobsen-Leirvik, 2012).

1980'lerden itibaren Türkiye vatandaşları tarafından da camiler açılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında faaliyet gösteren Oslo, Drammen, Moss, Stavanger, Trondheim, Bergen Diyanet camileri, Oslo Mevlana Camii, Kristiansand Kurtuluş Cami, İmam Bediüzzaman Camii gibi birçok cami vardır. İran ve Irak kökenli Müslümanlar tarafından da İmam Mehdi, el-Huda, el-Redha, Tauheed gibi çeşitli camiler yapılmıştır. İran kökenli ilk Şii camii "Anjuman-e Hüseyini" camisi olup, 1975 yılında hizmete girmiştir (Vogt, 2005; Døvik, 2012). Bu grupların dışında farklı Arap ülkelerinden gelen bazı Müslüman grupların (Fas, Somali, Etiyopya vs.) da kendilerine ait camileri vardır. Bunlar arasında en önemli olanları Masjıd Attaouba, Merkez Rahma, Mescidi Hassan, Masjıd Bıal ve Tawfiq-Moskeen (2013) camileridir (Vogt, 2008; Døvik, 2012). 1990'lardan itibaren Kosova, Arnavut, Bosna Hersek gibi ülkelere mülteci statüsüyle gelen Müslümanlar da kendilerine ait birer cami yapmışlardır.

Norveç genelinde bulunan cami ve mescitlerin birçoğu apartman dairesi, fabrika veya bir ofis binasından dönüştürülerek yapılmıştır. Ancak bunlar içerisinde Pakistan kökenli olanlara ait dört adet cami yeni bir arazi alınarak cami projesi ile inşa edilmiştir. Bu camilerin en sonuncusu Norveç-Pakistan kuruluşları tarafından inşa edilen Ahmedilere ait "Baitun Nasr Moske"dir. Oslo dışında cami için inşa edilmiş başka bir cami yoktur. Fakat Stavanger, Tromso, Bergen, Moss, Kristiansand ve Drammen gibi diğer bölgelerde de çok sayıda ibadet yerleri vardır (Jacobsen-Leirvik, 2012).

Dinî Yapılanma

Norveç'te, resmî din olarak Hıristiyanlık kabul edilir (Tronstad, 2008; Leirvik, 2005). 2013 verilerine göre Norveç nüfusunun yaklaşık % 83'ünü Hıristiyanlar, geriye kalan % 17'lik oranını ise diğer din ve inanç toplulukları oluşturmaktadır (Kværne-Vogt, 2002; Repstad, 2010; Norveç İstatistik Kurumu, 2014). Bu topluluklar arasında Müslümanların sayısı 120.882, Hümanistlerin (Ateistler) 86.061 Yahudilerin 788, Budistlerin 1.600, Bahaîlerin 1.122, Hinduların 6.797, Sihlerin 3.323, diğer dinî ve felsefi inançları benimseyenlerin ise 1501'dir. Mensubiyeti bilinmeyenlerin yani herhangi bir inanç topluluğuna üye olmayanların sayısı ise 658.154'tür (Norveç İstatistik Kurumu, 2013). Norveç kamuoyunda giderek daha görünür hale gelen bu dinler arasında en hızlı büyüyen din İslam olmuştur.

Yapılan araştırmalarda da Norveç'te en büyük dinî topluluğun Hıristiyanlar olduğunu, bundan sonra ikinci sırayı Müslümanların, üçüncü sırayı da Hümanistlerin (Ateistler) aldığı ifade edilmektedir (Kvarne-Vogt, 2002; Rasmussen, 2005; Libæk-Stenersen, 2003; Stensvold, 2005).

Son dönemlerde din özgürlüğüne büyük önem veren Norveç, İslam dinini 1969 yılında resmen tanımıştır. Yasal olarak tanınan din ve inanç toplulukları arasında İslam, Yahudilik, Budizm, Hinduizm, Sihizm, Bahailik ve Hümanizm yer almaktadır.

1960'ların sonlarında Norveç'e göçmen statüsü ile gelen Müslümanlar, 1974'ten itibaren eş ve çocuklarını da yanlarına alınca eğitim, sağlık, barınma, iş bulma, çocukların bakım ve terbiyesi gibi çeşitli alanlarda ihtiyaçlar ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durum bir taraftan Norveçli yetkilileri söz konusu meselelere bir çözüm bulmaya sevk ederken diğer taraftan Müslümanları, karşılaştıkları problemleri kendi imkânlarıyla çözmeye zorlamıştır. Zira Norveç'e göç eden Müslümanlar aynı zamanda inançlarını ve millî değerlerini de beraberinde getirmişlerdir. Bu nedenle yabancı oldukları Norveç kültürü içinde bir taraftan asimile olmadan örf ve adetlerini devam ettirmeye çalışırken, diğer taraftan kendi aralarında organize olarak dinî vecibelerini yerine getirebilecekleri ve çocuklarına din ve ahlak eğitimi verebilecekleri mekânları ve bu yöndeki ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılamak zorunda kalmışlardır (Asheim, 2007). Dolayısıyla 1980'lerden itibaren Müslüman grupların üzerinde durdukları en temel hususun Norveç toplumunda asimile olmadan kendi kültür ve geleneklerine sahip çıkmaya ve çocuklarını da dinî ve millî değerlerle yetiştirmeye çalışmaları olduğunu söyleyebiliriz. İşte bu nedenle Müslümanlar çocuklarına sağlam bir din eğitimi verebilecekleri, Bayram, Teravih, Cuma ve vakit namazları gibi dinî vecibeleri yerine getirebilecekleri kendilerine ait bir mekâna; ayrıca din eğitiminin verilebilmesi, toplu olarak yapılan ibadetlerin yerine getirilebilmesi ve bunların bir düzene konulabilmesi için de bir dinî lidere (imama) ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaç ve gereksinimler, Müslümanları dernek, birlik ve cemiyet gibi dinî organizasyonlar oluşturmaya yani kurumsallaşmaya sevk etmiştir. Kendi imkânlarıyla önce dernek ve birliklerini kuran Müslümanlar, daha sonra bu kuruluşların çatısı altında dinî vecibelerini ifa edebilecekleri cami ve mescit gibi ibadethaneler, çocuklarına din ve ahlak eğitimi verebilecekleri okul ve Kur'an Kursu gibi eğitim kurumları açmışlardır. Bu nedenle Avrupa'da açılan camiler ve Kur'an kursları Müslümanlar için hem ibadetlerini ifa etmelerinde hem din eğitiminde hem de sosyal ve kültürel alanda büyük önem taşımaktadır (Jacobsen, 2002; Opsal, 2005).

Müslümanlar, bu kurumsallaşma sürecinde ilk önce (1970-1990 arası) bayram, teravih, cenaze ve vakit namazlarını kılacakları bodrum